

Ольга Чепік-Трегубенко,

доцент кафедри загальноправових
дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Ольга Стрельцова,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОКТРИНАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Права та свободи людини і громадянина, а також їх забезпечення різними державними та неурядовими суб'єктами сьогодні виступають основними векторами, що формують ідею та напрям більшості досліджень та хоча б опосередковано, але так чи інакше стосуються вказаного напрямку.

У 2006 р. В. Селіванов у науковій статті «До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні» зауважив, що «в Україні відбувається поступова переоцінка багатьох ідеологічних і правових цінностей, їх переосмислення та сучасне трактування, враховуючи історико-політичний досвід ХХ ст.» [1, с. 22]. Очевидно, що ця теза науковця залишається актуальною і майже через 20 років, насичених великою кількістю суспільно-політичних, правових, соціально-економічних, духовно-культурних зростань та потрясінь в Українській державі та суспільстві. Тож переосмислення історії України та сучасного її стану, перспектив розвитку, особливо в умовах воєнного стану, залишається надактуальною темою для України та всього суспільства.

У зв'язку з цим важливим напрямом трансформації є наука та методологія дослідження. Цей напрям видається актуальним і для вивчення проблематики забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні.

В узагальненому порядку зауважимо, що проведене дослідження, напрацювання теоретичних та практичних положень і рекомендацій стало можливим завдяки використанню системи наукових підходів та методів – загальнофілософських, загальнонаукових, спеціальних та власних методів правознавства.

Концептуальність різних явищ започатковує ті чи інші методологічні

основи, зокрема: правовий підхід більшою мірою передбачає дослідження конкретних випадків порушення прав людини у повсякденному житті, незалежно від соціально-, та державно-політичного дискурсу [2, с. 84]. Факти масових і грубих порушень прав та свобод людини і громадянина або випадки, що отримали широкий суспільний резонанс, підлягають політико-правовому аналізу. Правовий підхід передбачає їх реалізацію через систему умов і засобів, що називаються правовими гарантіями (презумпція невинуватості, заходи юридичної відповідальності), тому юридична практика базується на відповідних правових механізмах [3; 4, с. 64]. Тож правильно обрані методологічні підходи та методи уможливають найбільш коректні висновки вирішення проблематики забезпечення соціальних прав та свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні, зокрема в умовах воєнного стану.

Комплексний аналітико-синтетичний підхід дозволяє розкрити сутнісні аспекти соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. Аналіз та синтез є взаємодоповнюючими методами пізнання правових та інших явищ. За допомогою аналізу предмет дослідження можна розділити на логічні частини та дослідити у відриві один від одного, натомість за допомогою синтезу забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб дослідити як цілісний предмет, де включено соціальні права, соціальні права внутрішньо переміщених осіб, інституційну спроможність органів публічної влади та воєнний стан.

Аксіологічно-правовий вимір прав людини визначається системою цінностей, які лежать в основі правового простору. Аксіологічна складова прав людини визначає, як суспільство оцінює та визнає їх значущість, а це своєю чергою покликано забезпечити захист прав людини на рівні суспільної свідомості та культури. У певному розумінні саме аксіологічні аспекти допомагають формувати повагу до прав людини як невід'ємної складової гідності особистості [4, с. 64; 5]. В умовах воєнного стану права та свободи людини набули нового значення та розуміння. Аксіологічно-правовий вимір соціальних та інших прав внутрішньо переміщених осіб дозволив розкрити особливу важливість забезпечення прав цієї вразливої категорії населення, адже втрата постійного місця проживання, подальша соціалізація, незрозумілість перспектив та як скоро з'явиться можливість повернутися додому і головне, чи буде куди, враховуючи подекуди знищення цілих міст та сіл, низка інших питань – все це вимагає особливої уваги та захисту з боку держави та суспільства цієї категорії населення.

Соціальні права внутрішньо переміщених осіб неможливо досліджувати у розриві з нормативно-правовим регулюванням, тож слід використовувати формально-догматичний метод. Розкриваючи структуру та взаємозв'язки державних та недержавних інституцій, що виступають суб'єктами забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, застосувати необхідно системний та системно-структурний методи.

Забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах

воєнного стану пропорційно залежить від ціннісних орієнтирів та культурних впливів українського суспільства, сформованих протягом багатьох століть. Соціокультурний погляд на забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану нині об'єктивно видається одним із основних аспектів розуміння та відображення у процесі дослідження обраного предмету унікальним та різноманітним, тим більше, що війна – це не лише бойові дії, а й потужний вплив на всю систему забезпечення прав та свобод людини і громадянина у державі.

Забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану – це першочергово про баланс національних інтересів держави та її конституційних і міжнародних зобов'язань дотримуватися визначених стандартів. Як приклад, слід навести положення щодо компенсації державою знищеного чи пошкодженого приватного нерухомого майна.

Так, надання компенсаційних виплат є достатньо новою процедурою, що потребує суттєвого доопрацювання. Враховуючи особливу важливість забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності Української держави, проблематика реалізації права людини на компенсацію пошкодженого майна поки що не є первинним пріоритетом для держави, у тому числі через суттєве навантаження на державний бюджет. Питання забезпечення людей житлом сьогодні в Україні стоїть гостро, будівельні роботи здебільшого припинені або просуваються надто повільно, погано опрацьований порядок компенсації змушує людей відновлювати житло за власні кошти, зокрема кредитні, що значно знижує платоспроможність громадян в інших напрямках та впливає на економічний стан держави [6, с. 159].

Тому пріоритетним напрямом для наукових розвідок у сфері теорії права, цивільного права, трудового права, права соціального забезпечення та інших правових сфер є комплексна розробка та впровадження механізму забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, інституційна спроможність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у забезпеченні соціальних прав внутрішньо переміщених осіб. Забезпечення соціальних прав внутрішньо переміщених осіб першочергово залежить від інституційної спроможності держави, проте в умовах воєнного стану та ведення активних бойових дій на території держави ці права майже неможливо комплексно забезпечити без участі органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

1. Селіванов В. До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні. *Право України*. 2006. № 4. С. 21-28.

2. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2007.

3. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law

international and national courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4. (48). P. 413-419.

4. Васечко Л. О. Аксіологічно-правовий вимір прав людини в умовах воєнного стану. <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/431/11486/24049-1?inline=1>

5. Goodhart M. *Human Rights: Politics and Practice*. Oxford University Press. 2016. P. 91.

6. Чепік-Трегубенко О. С., Довгопол П. Д. Забезпечення права особи на компенсацію за пошкоджене нерухоме майно внаслідок бойових дій. *Права людини і громадянина під час дії воєнного стану*: зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф. з нагоди 75-ї річниці Заг. декларації прав людини, м. Харків, 8 груд. 2023 р.: електрон. наук. вид. Харків: Право, 2023. С. 155-159.

Сергій Цигульський,

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат історичних наук

ОЗНАКИ ФОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЯК ОСНОВНОГО ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Кожне суспільне явище проявляється у певній формі. Свої форми вираження має й кримінальне право. Наприклад, В. Бабаніна вказує, що джерела кримінального права України відображаються у формі закріплення норм, які регулюють кримінальне законодавство, що виражені у Конституції, Кримінальному кодексі України тощо [1, с. 154]. М. Панов вказує, що відповідно до формально-юридичного підходу джерелом кримінального права є нормативно-правовий акт, який було прийнято відповідно до встановленої процедури і форми, що містить кримінально-правову норму (у свою чергу яка забороняє під загрозою застосування покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру певний вид (тип) суспільно-небезпечної поведінки особи, дію чи бездіяльність, і визначає її як злочин [3, с. 81]. Відповідно, основним нормативно-правовим актом як джерела кримінального права є кримінальний закон, тобто Кримінальний кодекс України.

Погоджуємося із А. Сохікян, яка наводить поняття форми кримінального закону: «...є зовнішнім проявом впорядкованості змісту кримінального закону, через який нормативні приписи закону сприймаються його адресатами і є відображенням закладених до нього кримінально-правових засобів правового регулювання» [4, с. 11].

Тобто якщо загалом деякі дослідники відносять до ознак закону, що це є загальною нормою, яка повинна містити в собі лише загальне визначення для певних відносин; він є актом вищої юридичної сили; має бути узгоджений